

Aan het Dagelijks Bestuur van het
Stadsdeel Amsterdam-Centrum
Postbus 202
1000 AE AMSTERDAM

Ons kenmerk

CIK-2008-429

Uw kenmerk

Behandeld door

Mw. Drs. E.A. Jörg, e.jorg@racm.nl

Dhr. Ir. A.G. Winder, A.Winder@racm.nl

Onderwerp

Artikel 16 juncto artikel 11 van de monumentenwet
1988 m.b.t. onderstaand monument.

Datum

11 SEP. 2008

Naam/functie	2 ^e Chirurgische kliniek met zusterhuis
Adres	Nieuwe Doelenstraat 15, Binnengasthuisstraat 19, <u>Vendelstraat 2 en 8</u>
Postcode/plaats	Amsterdam
Monumentnummer	518308
Complexnummer	518301

Geacht Bestuur,

Onder verwijzing naar uw bovengenoemde brief, waarbij u een afschrift van een bij u voor vergunning ingediende aanvraag, als bedoeld in artikel 11 van de Monumentenwet 1988, ter advisering aan mij voorlegt, deel ik u het volgende mede.

Aangeleverde stukken:

Beoordeeld zijn:

De tekeningen met kenmerk BGT.BP01 t/m BGT.BA07, BGT.BF00 t/m BGT.BF12, BGT.SP01-a t/m BGT.SA02, FB.P01 t/m FB.P09, FB.D01 t/m FB.D09, FB.A01 t/m FB.A03, FB.DE01 t/m FB.DE10, FB_BB P02-a t/m FB_BB P08-b, FB.BV_P02 t/m FB.BV_D04, V&G Plan d.d. 27 juni 2008, notitie "Binnengasthuisterrein, een nieuwe bibliotheek voor de universiteit van Amsterdam" van stadsdeel

Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
T 033-42 17 421
F 033-42 17 799
info@racm.nl
www.racm.nl

RACM Amersfoort
Kerkstraat 1
3811 CV Amersfoort
T 033-42 27 777
F 033-42 27 799

RACM Lelystad
Oostvaardersdijk 01-04
8244 PA Lelystad
T 0320-269 700
F 0320-269 750

RACM Zeist
Broederplein 41
3703 CD Zeist
T 030-69 83 211
F 030-69 16 189

Centrum d.d. 12 maart 2008 die op 16 juli 2008 zijn ingekomen onder nummer CIK-2008-429 bij de RACM. Tevens "Analyse programmatische inpasbaarheid faculteitsbibliotheek geesteswetenschappen" van Cie R&D d.d. 18 juni 2001, ingekomen bij de RACM op 25 februari 2008.

Nadat begin 2001 de Universiteit van Amsterdam had besloten het programma voor de bibliotheek op het Binnengasthuis terrein in te krimpen, is aan de Architecten Cie. R&D gevraagd onderzoek te doen naar de mogelijkheden om dit kleinere programma in te passen in de huidige bebouwing. Uit de "Analyse programmatische inpasbaarheid faculteitsbibliotheek geesteswetenschappen" van Cie. R&D bleek echter dat ook een beperkter programma niet zou passen binnen de huidige beschikbare ruimte.

De notitie "Binnengasthuisterrein een nieuwe bibliotheek voor de universiteit van Amsterdam" van stadsdeel Centrum is meegewogen in de afwegingen die gemaakt zijn bij de totstandkoming van dit advies.

Waardestelling:

Waardestelling 2^e Chirurgische kliniek (518308)

Voormalige Tweede Chirurgische Kliniek met Zusterhuis van algemeen belang vanwege cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde alsmede van typologische waarde. Zusterhuis van stedenbouwkundige waarde als noordwestelijke coulissewand aan Nieuwe Doelenstraat en Kloveniersburgwal. Tevens van belang als onderdeel van het voormalige Binnengasthuiscomplex.

Waardestelling complex (518301)

Voormalig Binnengasthuiscomplex van algemeen belang vanwege cultuur- en medisch-historische waarde als uiting van de ontwikkeling van de schaalvergroting en modernisering van de in oorsprong oude ziekenhuizen aan het eind van de 19de eeuw. Tevens van belang als in de binnenstad inmiddels uniek en enig overgebleven groot ziekenhuis. Het complex vertegenwoordigt voorts een stedenbouwkundige waarde als zuidelijke afsluiting van de Oude Zijde.

Omschrijving van het plan:

Het plan betreft het transformeren van de gebouwgedeelten Nieuwe Doelenstraat 15 / Vendelstraat 2 en op het na sloop van de gebouwgedeelten Binnengasthuisstraat 19 / Vendelstraat 2 vrijgekomen terrein, oprichten van 1 gebouw.

Cultuurhistorische waarden en ontwikkelingsschets:

Het Binnengasthuisterrein vormt al eeuwenlang een bijzonder en relatief afgezonderd gebied binnen de stedelijke grachten- en wallenstructuur van de historische kern van Amsterdam. De kaart van Cornelis Antonisz. uit 1544 laat tussen de Grimburgwal, Oude Turfmarkt en Kloveniersburgwal grote ommuurde open ruimtes zien die werden gevormd door de tuinen en boomgaarden van de beide kloosters in het gebied ter plaatse van het huidige Binnengasthuisterrein. Dit terwijl de overige delen van de stad intensief waren

bebouwd als gevolg van de explosieve ontwikkeling die Amsterdam in die tijd doormaakte. Deze enigszins verborgen hovenstructuur, ingezet door de middeleeuwse kloosters bestaat ook in de hedendaagse situatie uit een bijzonder stelsel van afwisselende open en omsloten buitenruimtes binnen een grotere afgesloten schil van bebouwing aan de randen. Deze combinatie van ruimtes, alsmede de relatieve afzondering van de ruimtes, is een direct gevolg van de voormalige gasthuis- (ziekenhuis-) functie van het Binnengasthuisterrein als erfgenaam van de vroegere kloosters in het gebied. In de afgelopen decennia is de relatieve geslotenheid van het gebied doorbroken door sloop van hotel Des Pays Bas en het Anatomiegebouw waarvoor in de plaats sociale woningbouw werd gerealiseerd aan de nieuw gevormde Binnengasthuisstraat en Vendelstraat. Desondanks vormt het gebied nog steeds een relatief afgesloten en bijzonder stelsel van samenhangende stedelijke ruimtes, bestaande uit amorfe pleinruimtes, hoven en doorgangen. Deze ten opzichte van de historische binnenstad afwijkende stedelijke situatie maakt het gebied bijzonder en daarmee behoudenswaardig.

Het Binnengasthuisterrein heeft na het verlaten van het ziekenhuis in de jaren '80 ingrijpende wijzigingen ondergaan door de hierboven genoemde sloop van gebouwen, alsmede door het realiseren van woningbouw. Hierdoor is de samenhang van het vroegere gebouwencomplex als ensemble aangetast. Toch is aan de hand van bestaande gebouwen een deel van de stedenbouwkundige en ensemblewaarden nog te herkennen. Dat is met name het geval bij zusterhuis/2^e chirurgische kliniek (1897) van F.W.M. Poggenbeek, dat in de eerste instantie niet meer lijkt dan een sober laat negentiende eeuws bouwwerk met enkele aardige details. Het gebouw van Poggenbeek was namelijk in grote mate afgestemd op de omliggende gebouwen en het ging met de situatie ter plaatse een directe relatie aan. Een belangrijk accent van het pand is de toren, die zo geplaatst is dat hij in de as stond van de vroegere ziekenhuistoegang. De hoofdgevel begrensd een pleinachtige ruimte midden in het terrein. De snijzaal (het uitgebouwde deel) was de tegenhanger van de, nu nog wel aanwezige maar niet meer zichtbare, collegezaal van het klinische ziekenhuis uit 1887, ontworpen door Leguyt. Daarbij komt dat Poggenbeek een gebouw rond een hof maakte waardoor hij aansloot bij de historie van het gebied.

Het bakstenen gebouw grijpt door zijn architectuur en opbouw nog deels op vroegere architectuur terug en behoort daardoor niet tot de meest vernieuwende architectuur. Dat was echter ook niet de bedoeling van Poggenbeek; hij wilde een gebouw creëren dat paste binnen het samenstel van gebouwen dat al eerder was verrezen. Door middel van verspringende bouwvolumes en gevellijnen was Poggenbeek in staat gebleken een levendige architectuur te scheppen, die pas hield met de ontwikkelingen die zouden leiden tot het modernisme maar die evenzeer het verband met het verleden wist vast te houden. Tegelijk paste hij wel de modernste materialen toe. De snijzaal werd uitgevoerd in beton, een materiaal dat in industriële zin zijn waarde had bewezen maar dat binnen de andere bouwtypen nog als bijzonder kan worden getypeerd.

Planbeoordeling en motivering:

De huidige universitaire functie biedt een passende opvolger die goed aansluit bij het thema van relatieve geslotenheid en die gebruik kan maken van samenhangende clusters van bebouwing. Ten behoeve van het beschermde stadsgezicht is ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet een beschermend bestemmingsplan opgesteld voor het gebied "binnengasthuisterrein" (vastgesteld in 2002). In het bestemmingsplan wordt onder andere verwezen naar de open ruimtes in het gebied. Een belangrijk uitgangspunt voor nieuwbouw zou met name moeten liggen in het behoud van de genoemde karakteristieken van het gebied. Dit betekent onder meer: zoveel mogelijk vasthouden aan de reguliere bouwhoogtes, het stelsel van afwisselende open (binnen-) ruimtes binnen een gesloten schil respecteren, zoveel mogelijk behoud van bestaande rooilijnen en een relatie zoeken met de bestaande korrelgroottes van de bebouwing in het gebied.

Het voorstel van de nieuwbouw van Cruz & Ortiz laat een doordacht ontwerp zien waarbij duidelijk moeite is genomen om met een zeer fors programma een goede inpassing te realiseren binnen de bestaande historische structuur. Zo worden de rooilijnen aan de buitenzijde en de hoogte van de bouwmassa's op hoofdlijnen gerespecteerd. De wigvormige inhammen, in de gevel op het binnenterrein, die lucht en variatie aan het toch forse gebouw moeten geven, zullen echter naar verwachting weinig aantrekkelijke ruimtes (spelonken) vormen die bovendien tijdens sluitingstijd afgesloten moeten worden met hekwerken. Deze wigvormige ruimtes zijn te klein om een bijdrage te leveren aan de thematiek van bijzondere open ruimtes die het gebied kenmerken, noch zullen -naar mijn mening- deze ruimtes bijdragen aan een prettige beleving van de openbare ruimte.

Het bebouwen van de hoek Nieuwe Doelenstraat/Vendelstraat past binnen de thematiek van versterking van de gesloten randbebouwing en wordt als positief beoordeeld. Het 'aanhelen' van de gevel in de Nieuwe Doelenstraat is bovendien niet bezwaarlijk voor het dichtzetten van de open ruimtes in het binnengebied.

Het dichtbouwen van de bestaande open binnenruimte, zoals thans omsloten door de 2^e chirurgische kliniek en het zusterhuis, is echter wel zeer ongewenst. Hierdoor ontstaat een verder verlies van de identiteit van het gebied, gevormd door de gesloten hovenstructuur.

De bijzondere kwaliteiten van het Binnengasthuisterrein kenmerken zich ten eerste door de huisvesting van het 19^e eeuwse ziekenhuiscomplex, een zeldzaamheid waaraan vele befaamde architecten uit die periode hun bijdrage hebben geleverd. Ten aanzien van de 2^e chirurgische kliniek kan worden gesteld dat het om veel meer gaat dan een eenvoudig bakstenen gebouw. Architectuurhistorisch gezien gaat het om een interessant voorbeeld van een combinatie van traditie en vooruitgang: het vormt een schakel tussen de negentiende en twintigste eeuwse architectuur. Stedenbouwkundig maakt het gebouw onlosmakelijk deel uit van het complex van hospitaal en gastgebouwen uit deze periode en is het een belangrijke vormgever van de openbare ruimtes in het gebied. Alleen door dit gebouw valt nog te begrijpen hoe het

Binnengasthuisterrein was ingedeeld. Verwijdering hiervan leidt tot een onherroepelijk verlies van een architectuurhistorisch interessant gebouw, alsmede van een in ruimtelijk opzicht goed in de structuur passend gebouw.

Ten tweede is ook de bijzondere structuur van het Binnengasthuisterrein uniek, ontstaan door een geïsoleerde ligging als gevolg van een gesloten bebouwingsrand waarbinnen de gebouwen zijn ingepast in combinatie met pleinachtige ruimtes, binnenhoven en doorgangen (hovenstructuur). Deze structuur zou voor de identiteit van het gebied intact moeten blijven of mogelijk weer versterkt worden.

Samenvattend:

De uitvoering van het plan zorgt naar mijn mening deels voor een positieve impuls voor de vitaliteit en functionaliteit van het gebied en de binnenstad. Tegelijkertijd betekent het ook een aantasting van architectuur-, cultuur- en stedenbouwkundig historische waarden.

- De historisch stedenbouwkundige waarden van het Binnengasthuis-complex worden deels verbeterd (aanheling van de schil in de Nieuwe Doelenstraat), deels voldoende gerespecteerd (handhaving rooilijnen en bouwhoogtes) maar op twee aspecten fors aangetast (de korrelgrootte van de bebouwing neemt toe en de hovenstructuur gaat verloren).
- De architectuurhistorische waarden van het complex nemen verder af en gaan door volledige sloop van de 2e Chirurgische Kliniek en partiële sloop van het Zusterhuis grotendeels verloren in de zuidwestkwadrant van het Binnengasthuis-terrein.
- Cultuurhistorisch gezien wordt het 'enclave-karakter' voldoende gehandhaafd (behoud van de dichte schil en de huisvesting van een semi-openbare functie) maar de historische gelaagdheid van het gebied - van middeleeuwse kloosterterrein tot ziekenhuisfunctie respectievelijke UvA-functies- is in de nieuwe situatie eigenlijk alleen nog afleesbaar vanaf de buitenzijde van het complex (de schil). Op het binnenterrein is de afleesbaarheid nauwelijks meer met historische architectuur te staven maar alleen nog door de onorthodoxe positionering van bouwmassa's en historische verhalen.

De nieuwbouw voor de faculteitsbibliotheek laat op hoofdlijnen een gedegen ontwerp zien waarbij veel aandacht is besteed aan inpassing in het gebied en het verfijnen van de architectuur van een massaal gebouw. Van het begin af aan lijkt het programma echter te groot geweest om nieuwbouw op deze plek te realiseren die recht kan doen aan zowel de bestaande monumentale bebouwing als aan handhaving c.q. versterking van de karakteristieke hovenstructuur.

De inspanningen die voor het ontwerp zijn verricht rechtvaardigen naar mijn mening dan ook niet het doen verdwijnen van een gebouw van sociaal-cultuurhistorisch en architectuurhistorisch nationaal belang.

Ons kenmerk
CIK-2008-429

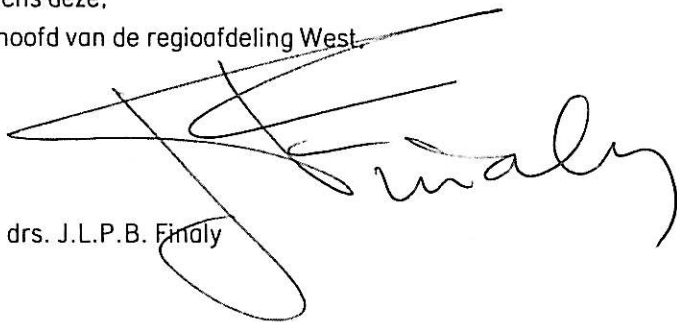
Advies

Gelet op het bovenstaande bestaan er vanuit het oogpunt van monumentenzorg ernstige bezwaren tegen de uitvoering van het hierboven beoordeelde plan en adviseer ik u derhalve *negatief*.

Ik verwacht dat u dit advies zult betrekken bij uw belangenafweging ten behoeve van de door u te nemen beslissing op de vergunningaanvraag.

Graag ontvang ik een afschrift van het door u genomen ontwerp-besluit en te zijner tijd van het definitieve besluit.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
dr. Ronald H.A. Plasterk,
namens deze,
het hoofd van de regioafdeling West.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Finaly', written over a horizontal line. The signature is fluid and cursive.

mw. drs. J.L.P.B. Finaly